

JÁROŠ, Michal: JAKUB GRAJCHMAN. NÁRODNO-EMANCIPAČNÉ ÚSILIE V KONTEXTE ŽIVOTA A TVORBY SLOVENSKÉHO NÁRODOVCA DRUHEJ POLOVICE 19. STOROČIA. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. 330 s.
Jana Pácalová

Publikáciu *Jakub Grajchman* s podtitulom *Národno-emancipačné úsilie v kontexte života a tvorby slovenského národovca druhej polovice 19. storočia* charakterizuje tiráž ako štúdiu, ktorá vznikla v rámci projektu vydavateľa, Filozofickej fakulty Univerzity Palackého, Spoločnosť v historickom vývoji od stredoveku po moderný vek II, a vďaka účelovej podpore na špecifický vysokoškolský výskum udelený v roku 2016 tejto inštitúcii českým ministerstvom školstva. Tento typ podpory ozrejmjuje pozadie publikovania knižnej práce absolventa zatiaľ iba druhého stupňa vysokoškolského štúdia, čo v stredoeurópskom akademickom priestore nie je celkom bežný jav. Autor Michal Jároš (1991) ukončil magisterské štúdium v odbore história iba v roku 2015 a aktuálne pôsobí na Univerzite Palackého ako doktorand v sekcii archívniectva a pomocných vied historických. Orientuje sa na spoločenské, cirkevné a hospodárske dejiny podtatranského regiónu Horný Liptov, ktorého obec Hybe bola rodiškom a celoživotným pôsobiskom romantického básnika a dramatika Jakuba Grajchmana. Predkladaná monografická štúdia je pokusom o biografický portrét tohto slovenského národovca v kontexte národnoobrodeneckých snáh druhej polovice 19. storočia.

Práca je písaná z pozície všeobecnej histórie, literárnohistorický profil autora je preto iba parciálnou a vedome marginalizovanou časťou práce. Autor ju sleduje v podkapitole Básnik a dramatik (s. 150 – 177). „V prvom rade

bolo pri neočakávanom množstve nazbieraného pramenného materiálu nutné zostať pri sledovaní určitého cieľa a vzhľadom na zameranie i rozsah práce obmedziť na minimum vhlad do literárnej histórie,“ píše v úvode. Literárnu činnosť Grajchmana v kontexte jeho života a diela však Jároš významne akcentuje: „Predložená monografia sa snaží v dostatočnej miere poukázať na poéziu a drámu ako užitočný historický prameň“ (s. 13). V knihe sa tento prístup prejavuje dvomi spôsobmi: jednak tým, že úryvky z básní Jakuba Grajchmana používa autor na viacerých miestach textu cielene ako ilustračný či miestami argumentačný materiál pri výklade Grajchmanových názorov (v tejto súvislosti musím upozorniť na to, že dôvera autora v stotožňovanie názorov a postojov Grajchmana s tým, ako sa javia cez jeho literárne dielo, je až prisilná a občas nekritická, mechanická, čo možno azda pripísať na vrub jeho odbornej špecializácii, ktorá s literárnym materiálom pracuje odlišne než literárna historiografia: „Grajchmanove[sic!] presvedčenie a zaujatie pre vec [zosadenie štúra z katedry – pozn. J. P.] sa naplno odrážalo v jeho básnickej tvorbe, ktorá predstavuje jeden z najvzácnejších a najdôležitejších prameňov svedčiacich o jeho aktivitách na národnom poli“ (s. 73), jednak tým, že úryvky z jeho básní slúžia v knihe ako mottá k jednotlivým kapitolám.

Nakoľko Jakub Grajchman nepatrí u nás práve k reflektovaným osobnostiam (najnovším príspevkom k jeho užšie literárnemu dielu je

476 kniha regionálneho historika Františka Bizuba: *Jakub Grajchman. Básnik a dramatik slovenského romantizmu*. Turany 2014; autor sa doterajším stavom bádania venuje podrobne v prvej kapitole), výber výskumného predmetu možno uvítať. Vzhľadom na charakter publikácie je vhodné, že jej súčasťou je okrem vlastnej biografickej časti (v rozsahu dvoch tretín publikácie) personálna bibliografia Grajchmana zahŕňajúca všetky samostatné knižné vydania jeho diel a samostatné vydania básní a drobnejších prác publikovaných za života autora (do roku 1897). Poslednú tretinu knihy tvorí popri obligátnych náležitostiach vedeckého textu (zoznam prameňov a literatúry, resumé, zoznamu skratiek, register, obrazová príloha) dvanásť textových príloh rôznej povahy. Prvých päť dokumentárnych príspevkov ilustruje biografickú líniu publikácie (epigrafický rozbor nápisu na Grajchmanovom náhrobnom kameni, odporúčací list Grajchmanovi za vyslanca v národnej záležitosti, žaloba Jakuba a Jána Grajchmanovcov proti Samuelovi Marušiakovi, mešťanovi mesta Hybe, Grajchmanov list adresovaný výboru mesta Hybe a reakcia na tento list v zápisnici výboru), ďalších šesť má výpovednú hodnotu z literárnohistorického hľadiska. Sem zaradil Jareš Grajmanovu reakciu na článok *Básnické spisy Jakuba Grajchmana*, uverejnený v 99. čísle *Národných novín* (1890) („odveta“ vyšla v rovnakom periodiku v č. 102; v pôvodnom pravopise), Grajchmanovu úvahu *Poezia a próza*, publikovanú na pokračovanie v *Slovesnosti*, prílohe k *Cyrillo-Methodovi* (1863; v pôvodnom pravopise), Grajchmanov výklad jeho balady *Zakliaty tulipán* (prepis z rukopisej pozostalosti básnika, LA SNK), prepis básne *Divná dáma*, obsahujúci autorove korektúry po vytlačení v *Orle* (1872), prepis básne *Lúbošť na cimiteri z prvého zväzku Básnických spisov Jakuba Grajchmana* (1890) a prepis „romance“ *Zakliaty tulipán z Lipy III* (1864). Napokon sem autor zaradil článok *Fanatizmus*, uverejnený v *Slovenských novinách* (1869; v pôvodnom pravopise), ako ukážku svetonázoru a postojov Grajchmana.

Biografické jadro publikácie tvorí päť častí. V prvej približuje Jároš rodinu Grajchmanovcov

(používa základný tvar Grajchman), pričom sa vyjadruje ku komplikovanej etymológii rodového mena, spomína legendu o pôvode rodu a vzťah k mestu Hybe. V druhej časti knihy sleduje život Grajchmana do revolúcie 1848/49 (detstvo v rodnom meste, pobyt v Kežmarku, štúdium na Gemerí, v Levoči, Prešove, Bratislave a Nemecku). Tretia, najobsažnejšia časť je koncipovaná ako tri „pohľady“ na tohto dejateľa: prináša portrét jeho osobnosti a približuje činnosť v cirkvi, štátnej a verejnej správe; spolkovú, politickú a literárnu činnosť. Štvrtá časť mapuje posledné roky Grajchmanovho života a napokon piata predstavuje krátky príspevok k miestu tejto osobnosti v pamäti národa.

Autor otvára monografiu dôrazom na „množstvo nezodpovedaných otázok a protirečení“ (s. 9), ktoré sa v historiografii vynárajú v súvislosti s Jakubom Grajchmanom, pričom implicitne si kladie za cieľ časť z týchto „nejasností“ vyriešiť alebo sa o to aspoň pokúsiť. Pars pro toto ich dokumentuje rôznorodosťou písania pôvodom nemeckého priezviska, nezjednotenou a neustálenou ešte za života autora. Pre potreby tejto publikácie volí tvar obšiahnutý v *Slovenskom biografickom slovníku*. Avizuje zámer „vytvoriť syntézu čo najväčšieho množstva prameňov, ktoré by reprezentovali niektoré z pohľadov na túto osobnosť slovenských dejín“ (s. 11). Dôraz kladený na pramennú bázu (publikované aj archívne pramene, matričné záznamy, najrôznejšie typy textov biografickej a autobiografickej povahy, ktoré navzájom konfrontuje, korpus textov oral history, literárne texty autora, rozsiahla sekundárna literatúra) sa odrazil v nasýtení textu citáciami a rozsiahlym poznámkovým aparátom. Keďže predmetom monografie, vydanej v českom prostredí a pravdepodobne primárne pre českého čitateľa, je slovenský dejateľ a slovenský kontext, časť poznámok tvoria stručné vysvetlivky k jednotlivým osobnostiam, ktoré sa v texte uvádzajú, dôležité pre kontext výkladu. Zahŕňajú rok narodenia a úmrtia a základné informácie o činnosti a význame pre národnoobrodenecké hnutie. (V poznámke k Ľudovítovi Reussovi, ktorého Jároš menuje medzi významnejšími

členmi Ústavu reči a literatúry československej v roku 1843, na s. 71 použil kurióznou formuláciu: „*zanechal práce týkajúce sa slovenského ľudového folklóru.*“)

Autor pracuje s prameňmi kriticky, overuje ich a porovnáva navzájom, vďaka čomu sa mu podarilo nielen doplniť viaceré doposiaľ biele či nejasné miesta v živote Jakuba Grajchmana, ale aj korigovať niektoré staršie informácie. Napríklad na základe konfrontácie časti dobrodružnej rodinnej tradície, známej z podania Ruda Brtáňa, s matričnými zápismi konštatuje, že rozprávanie o príchode Jakubovho starého otca do Hýb sa ukazuje nedôveryhodné: „*Rodina Mateja Greša sa s určitosťou nachádzala v Lučivnej ešte v roku 1802. Nie je veľmi pravdepodobné, že by sa v tom čase už 75-ročný stariec vydal v určite nanajvyš nepohodlných podmienkach, ukrytý v drevenom súdku, na dobrodružnú cestu zo Spiša do Liptova, navyše s čerstvo narodeným potomkom. (...) Ak matričné záznamy neklamú, starý otec básnika a dramatika Jakuba Grajchmana – Matej Greš – zomrel vo veku 85 rokov a bol pochovaný miestnym kňazom v Lučivnej*“ (s. 32). Jároš sa tiež snaží identifikovať mechanizmy, akými došlo k mylným interpretáciám niektorých informácií. V súvislosti s kňazským pôsobením Grajchmana píše: „*Tak definitívne skončili snahy Jakuba Grajchmana o zaujatie kňazského úradu. Za omyly o Grajchmanovom kňazskom pôsobení, ktoré sa v príležitostných článkoch a literatúre priebežne objavujú do dnešných dní, môžu zrejme zavádzajúce formulácie vo Vlčkových Dejinách literatúry slovenskej (1890), podľa ktorých bol ,vyvolený‘, a Domového kalendára (1890), podľa ktorého bol zase ,povolany‘ za kňaza do Dobšinej a neskôr do Paludze. Autori štúdií a článkov si to spojili s faktom, že tieto miesta skutočne zastával a ďalší to po nich – alebo možno aj od nich – preberali ďalej*“ (s. 139).

Iným dobrým príkladom kritickej a komparačnej práce s dostupným materiálom, ktorej výpovedná hodnota je širšia ako „grajchmanovská otázka“ užšie, je rekonštrukcia osôb, ktoré 20. marca 1849 predstúpili pred cisára Františka Jozefa s prosbopisom. Hurbanovu interpretáciu týchto udalostí podľa jeho Roz-

pomienok – podľa Jároša „*pochybnosti o úplnosti výpravy zavadá sám Hurban, keď píše o účastníkoch cesty z Těšína do Ostravy, že ,my štyria‘ – teda on, Štúr, Zach a Bôrik (...)* Nepíše, čo bolo s druhou časťou deputácie, kde ostala a prečo“ (s. 91) – konfrontuje s obsiahlymi informáciami z dobovej tlače (*Holomoucké noviny*, *Morawské nowiny*, pražské *Národní noviny*, odvolávajúce sa väčšinou na *Oesterreichischer Correspondent*, politický denník *Wlastimil*, viedenské *Die Presse*, *Fremden-Blatt*, *Wiener Zeitschrift* a iné; bližšie s. 92 – 93) a napokon zoznam osôb, ktoré podľa nej boli súčasťou deputácie, konfrontuje so známou dagerotypiou z Hurbanovej pozostalosti a poukazuje na to, že „*na fotografii, ktorej vyhotovenie malo v tom čase trvať asi hodinu, sa nachádza i Jozef Miloslav Hurban. Aby sa ukázalo, prečo je to také prekvapivé, na tomto mieste je zase potrebné vrátiť sa k tomu, čo sa dialo 17. marca po výstupe z vlaku. Jozef Miloslav Hurban totižto po príchode do Olomouca vážne ochorel, a ako sám píše, 18. marca ho ,zdrvila‘ zimnica. (...) Predstava Hurbana, ktorý sa hodinu postojácky zimnične trasie na čerstvom marcovom vzduchu – zrejme pred audienciou, keďže, ako už bolo naznačené, po audiencii bol najvyšší čas, aby sa vrátil na lôžko – zatiaľ čo niektorí jeho priatelia pri fotografovaní sedia, predsa len môže u niekoho vyvolávať oprávnené pochybnosti*“ (s. 95).

Napriek drobným výhradám treba biografickú monografickú štúdiu *Jakub Grajchman. Národno-emancipačné úsilie v kontexte života a tvorby slovenského národovca druhej polovice 19. storočia* oceniť ako hodnotný príspevok do korpusu základnej literatúry k problematike.

Mgr. Jana Pácalová, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: pacalovakorekt@gmail.com